

1. Pojetí, smysl a základní orientace primárního vzdělávání

Dnešní setkání bude věnováno celkovému pojetí, základním cílům, a strukturaci primárního vzdělávání v kontextu transformace školství po roce 1989, domácích školských tradic a západoevropských trendů v této oblasti.

Naše primární škola odpovídá úrovni 1 v mezinárodní terminologii ISCED

0 – preprimární vzdělávání (u nás MŠ)

1 – primární vzdělávání (u nás 1. stupeň ZŠ)

2 – nižší sekundární vzdělávání (6. – 9. třída)

3 – vyšší sekundární vzdělávání (10. – 13. třída – SŠ)

4 – vyšší odborné školy,

5 – bakalářský a magisterský stupeň VŠ

6 – doktorské studijní programy

Charakteristika primárního vzdělávání

- Věk (5) 6 (7) – (10) 11 (12)
- Proces kladení základů pro celoživotní učení
- Osvojování gramotnosti
- Zprostředkování základních kulturních dovedností
- Vytváření prvotního náhledu na svět
- Proces rozvoje jazykového potenciálu
- Uvádění do národní kultury
- Celková kultivace dětské osobnosti
- Otevírání vývojových a individuálních potencialit

Význam PV pro celoživotní učení

- Kultivace dítěte pro další rozvoj
- Rozhodující pro intelektuální vývoj (podle Blooma a dalších se 80% intelektového potenciálu rozvine do 8 let)

- Rozvoj jazykového kódu
- Utváření postojů a hodnot

Institucionální provázanost

– nižší sekundární škola

- Ve většině západoevropských zemí tvoří prim. škola institucionálně samostatný školský stupeň, který se obsahem, organizací i způsobem výuky výrazně liší od pojetí výuky na sekundární škole.
- U nás byla (s výjimkou 1948 – 1953) prim. škola vždy propojena s nižší sekundární do jednoho organizačního celku.
- Integrace u nás způsobovala některé negativní rysy jako ztrátu svébytnosti primární školy a přizpůsobení se vyššímu stupni celkovým pojetím, obsahem, metodami práce apod. Vznikaly velké komplexy škol, ve kterých nebylo možné udržet příznivé klima.

– předškolní vzdělávání

- Ve většině evropských zemí se vedou diskuse o propojení předškolního a primárního vzdělávání, aby se usnadnil přechod žáků do školy.
- U nás tato tradice prakticky neexistuje – jen ojedinělé experimentální projekty, které ovšem přinášejí zajímavé, převážně pozitivní výsledky.

Integrace handicapovaných

- V západní Evropě lze pozorovat silný integrační trend.
- U nás je nyní také tendence problémové a handicapované žáky integrovat, ale naráží se na nepřipravenost učitelů a na nedostatečné organizační i finanční podmínky.
- Hlavně v 70. letech se zvýšily obecné požadavky na žáky a tím se objevilo velké množství těch, kteří nárokům na běžnou školu nestačili. Tito žáci byli vyčleňováni do speciálních škol.

Celkové pojetí a základní cíle primárního vzdělávání

- Základní cíl primárního vzdělávání je „**mnohostranný rozvoj osobnosti každého dítěte**“.
- Důležitý je akcent na vyváženost a všestrannost osobnostního rozvoje – vedle intelektuálního rozvoje také emocionální, sociální, volní, etický a estetický.

Značný význam mají hodnoty jako

- rozvoj autonomie, zodpovědnosti, tolerance, solidarity, respektu k různosti, porozumění pro druhé, kooperace, sebedůvěry, rozvoj demokratických hodnot a občanských kvalit, utváření národního vědomí, výchova k lidským právům a multikulturnímu porozumění,...
- uvádění do poznání světa, budování základních vědomostí a dovedností jako východiska pro další vzdělávání.

Cíle české primární školy

- Tradičním rysem je důraz na zprostředkování hlavních kulturních instrumentů k dalšímu vzdělávání (trivium, dovednost komunikace, práce s informacemi, kultivace smyslového vnímání, rozvíjení zájmů,...);
- důraz na budování národní kultury, na funkci společenskou a osvětovou ve vztahu k sociálnímu okolí (obecná škola jako chloubka a kulturní centrum obce).
- Charakteristická je také orientace na hodnoty univerzální, občanské, zejména mravní.

Klíčové problémy v primárním vzdělávání

vývoj dítěte X školní požadavky

škola výkonová X škola osobnostní

Má škola respektovat vývoj dítěte nebo se soustředit na jeho orientaci vývoje požadovaným směrem? Má být škola spíše orientovaná na měřitelný výstup nebo na rozvoj osobnosti žáka?

škola výkonová X škola osobnostní

- V ČR se v posledních desetiletích primární škola výrazně vychýlila směrem k výkonovému pojetí školy. Byl absolutizován výkon v pojetí normy a srovnávání (velká netolerance ke všemu, co vybočovalo z normy), nebyly dostatečně brány v úvahu individuální předpoklady pro výkon.
- Zásadní je hledat rovnováhu mezi snahou sáhnout po rezervách psychických i fyzických potencií dětství a mezi respektem k logice vnitřního vyžívání.

- To znamená při respektu k vývojovým možnostem dítěte stimulovat vývoj v zóně perspektivního vývoje, ale s mírou, v rozumných mezích.
- Je třeba vyvrátit zažitý mýtus, že osobnostně rozvojová škola = škola nevýkonová.
- Ve škole s osobnostně rozvojovým zaměřením jde rovněž o výkon, ale přiměřený věkovým možnostem a individuálním předpokladům.
- Škola, která výrazně přihlíží k rozdílům ve schopnostech, stylech a tempu učení vytváří podmínky pro úspěšný výkon všech žáků a rozvíjí tak pozitivní výkonovou motivaci, pocit kompetentnosti a sebedůvěry.
- Toto pojetí oslabuje důraz na měřitelné a dobře srovnatelné výsledky vzdělávání, zejména na naučené vědomosti ve prospěch rozvoje procesů a činností, dovedností, postojů, osobnostních kvalit, které se projevují až v delším časovém horizontu.
- *Vzdělání je to, co nám zůstane (dovednosti, kompetence, zkušenosti, rozvinuté myšlenkové operace, kvality osobnosti apod.), když zapomeneme všechno, co jsme se učili ve škole (sumy izolovaných fakt, pamětně osvojované vědomosti).*

Obsah primárního vzdělávání a jeho strukturace

- Obsah primárního vzdělávání, ve kterém jsou konkretizovány obecné vzdělávací cíle, má mnoho stálých prvků.
- Ve všech zemích obsahuje kurikulum mateřský jazyk, matematiku, uměleckou a tělesnou výchovu, náboženství či etiku, občanskou výchovu, základy přírodních a společenských věd, ve většině zemí také cizí jazyk.

Mateřský jazyk

Obecně, pro většinu zemí platí:

- Preference komunikativní a instrumentální funkce
- Důraz je kladen na rozvoj komunikativních dovedností, kultivaci mluveného i psaného projevu, výchovu ke čtenářství.

Společenskovědní a přírodovědné učivo

- Integrovaný přístup a propojování různých vzdělávacích oblastí.
- Důraz je kladen na seznámení s okolním prostředím, přírodou, základními poznatky z historie své vlasti, na uvedení do národní kultury aj.

- Mnohdy je také pozornost věnována multikulturní výchově, která je většinou integrovaná do celého kurikula.

Matematika

- Důraz je kladen na praktické využití, v některých zemích je její součástí uvedení do výpočetní techniky.

Estetická výchova

- V celku primárního vzdělávání má významnou pozici. Často bývá pojata jako jeden integrovaný předmět.
- V Řecku nebo Itálii je jí věnován větší prostor než matematice.

Tělesná výchova

- Důležitá součást osobnostního rozvoje žáka v tomto věku.
- Je zdůrazňován její význam pro výchovu ke zdravému životnímu stylu.
- Nejde jen o pohybový rozvoj a o zvyšování tělesné zdatnosti, ale také o vytváření zodpovědného vztahu ke svému tělu, o radost z pohybu a položení základů k trvalému pozitivnímu vztahu k tělesným aktivitám.

Náboženství nebo etika

- Častý prvek západoevropského vzdělávání.
- Výuka náboženství bývá pojata velmi široce, aby ji mohly navštěvovat děti různých vyznání i nevěřící.
- Existuje k ní i alternativa v podobě předmětu „etika“, který je založen na uvádění do mravních, filozofických a občanských principů a poznávání různých náboženských názorů a přístupů k světu.

Celkový stav v zahraničí

- Výběr a uspořádání učiva, proporce učebních předmětů a jejich časové dotace jsou stanoveny orientačně, ne jako striktně závazné.

- Obsah primárního vzdělávání bývá sice strukturován do vyučovacích předmětů, o jeho konkrétní podobě se však rozhoduje na úrovni školy. Učitelé mohou naznačené uspořádání buď zachovat, nebo hranice předmětů překračovat podle toho, co nejvíce vyhovuje konkrétním podmínkám, potřebám žáků a záměrům učitele.

Česká tradice v pojetí obsahu vzdělávání

- Koncem 19. století ustálené trivium obohacené o věcné učení a náboženství
- V první polovině 20. století časté změny akcentů (estetická výchova X věcné učení)
- Po roce 1948 silné legislativní narušení – minimalizace estetické výchovy, věcné učení je součástí jazykové přípravy
- Po roce 1976 navýšení předmětů, zrušení cizích jazyků
- V současné době posun k evropskému standardu

Česká tradice a strukturace předmětů

- Zastoupení obou tendencí – uspořádání učiva do předmětů i tendence rušit obvyklé předměty a vytvářet širší celky
- Princip globalizace, celistvého vyučování se stal ústředním principem reformního hnutí ve dvacátých a třicátých letech 20. století (Příhoda)

Václav Příhoda – reformní hnutí

- Smyslem primárního vzdělávání je vytvářet ve vědomí žáka celistvý obraz světa (a ne jednotlivé nepropojené vědomosti o světě).
- Proto vytvořil koncepci výuky, která se nedělí na předměty a odpovídá globálnímu myšlení dětí zvláště ve věku do devíti let. Strukturace na předměty nastává postupně, ale až v 5. ročníku je věcné učení samostatným předmětem.
- Kritika předmětů jako kopie vědního oboru.

Koncept primárního vzdělávání – perspektiva vývoje u nás

Integrace

- Vstřícnost a otevřenost vzhledem k integraci problémových a handicapovaných žáků

- Vyrovnávání rozdílů a kompenzační činnost pro sociálně i jinak znevýhodněné děti, respekt k různosti a zamezení vylučování dětí
- Tedy spíše integrovaný školský systém

Specifičnost

- Svěbytnost, didaktická specifičnost a relativní samostatnost primární školy
- Snaha o zachování specifik i v rámci integrace s nižší sekundární školou – nepřizpůsobovat se, ale podporovat spolupráci

Obecné pojetí

- Posílení osobnostně rozvíjejícího pojetí respektujícího vývojové možnosti dětí, ale současně stimulujícího individuální vývojové rezervy
- Ve formulaci obecných cílů důraz na celkovou kultivaci osobnosti dítěte, uvádění do poznávání a vytváření primárního uceleného obrazu světa, zprostředkování společenských hodnot a základních kulturních dovedností jako instrumentů k dalšímu vzdělávání.

Hierarchie cílů

- Z hlediska hierarchie cílů jde o vyváženost v rozvíjení dítěte z hlediska intelektuálního, emocionálního, volního a sociálního, o proporcionalitu v akcentech na postoje, hodnoty, dovednosti, kompetence a vědomosti.
- „*učit se poznávat, učit se jednat, učit se žít společně, učit se být*“ (Delorsova zpráva Mezinárodní komise UNESCO, 1997)

Obsah primárního vzdělávání

- Zvýšený zřetel ke specifickým věkovým zvláštnostem a vývojovým možnostem
- Akcent na integrační a interdisciplinární přístup, vytváření širších vzdělávacích celků
- Zejména v nižších ročnících důraz na situace blízké reálnému životu

Procesuální otázky

- Přesun od transmisivního pojetí koncentrovaného na učitele jako majitele poznání, které předává žákům, ke konstruktivistickému pojetí, koncentrovanému na žáka, který na

základě svých předchozích znalostí a zkušeností konstruuje své poznání, a to buď samostatně nebo ve skupině.

- Od dominantního postavení učitele k partnerskému přístupu
- Od individuálního úspěchu k podpoře kooperativních činností

Hodnocení žáků

- Odklon od hledání chyby a konstatování současného stavu k hledání příčiny chyby a naznačení dalšího vývoje a vhodného zásahu ve prospěch úspěšnosti žáka.
- Chyba není považována za patologický a nežádoucí jev, ale je přirozená, je to průvodní znak poznávání, který by měl učiteli pomoci porozumět procesu učení žáků.

Otevřenost školy

- Škola jako centrum sociálně vymezené skupiny – obce, sídliště,...
- Komunikace učitel X rodič – partnerství a spolupráce
- Rodičům je umožněn vstup do vyučování, jsou zapojováni podle možností a zájmu do školní i mimoškolní činnosti

Primární pedagogikou se u nás zabývá **Vladimíra Spilková**

- SPILKOVÁ, Vladimíra a kol. *Proměny primárního vzdělávání v ČR*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-942-9.
- SPILKOVÁ, Vladimíra. *Pojetí, smysl a základní orientace primárního (elementárního) vzdělávání*. In: Kolláriková, Z., Pupala, B. (eds.) *Předškolní a primární pedagogika*. Praha: Portál, 2001, s. 144 – 160. ISBN 80-7178-585-7.
- *"Škola je paní učitelka, která mě pochválí, když něco umím a když něco nevím, tak se nezlobí a hlavně nedává 5. Škola jsou spolužáci, se kterými si hraju. Někdy si s nimi rozumím, někdy ne, ale nakonec se dohodneme a zase si hrajeme společně. Škola je také světlý, prostorný dům, kam všichni rádi chodíme."* (Pavla, 7 let)